

ÖSSZEMÉRNI AZ ÖSSZEMÉRHETETLENT? – HALLGATÓI TUDOMÁNYOS DIÁKKÖRI TELJESÍTMÉNYEK ÉRTÉKELÉSE AZ OTDK KÖZGAZDASÁGTUDOMÁNYI SZEKCIÓJÁNAK TAPASZTALATAI TÜKRÉBEN TO COMPARE THE INCOMPARABLE? – EVALUATION OF STUDENTS’ SCIENTIFIC PERFORMANCE BASED ON THE EXPERIENCES OF THE ECONOMICS SECTION OF THE NATIONAL CONFERENCE OF SCIENTIFIC STUDENTS ASSOCIATIONS (OTDK)

Az Országos Tudományos Diákköri Konferenciákon (OTDK) több ezer hallgató vesz részt 16, tudományterületenként szervezett szekcióban, tartalmilag és módszertanilag igen sokszínű pályamunkák bemutatásával. A kétévente megrendezett esemény versenyjelleggel is bír, szakmai tagozatonként csak egyetlen dolgozat érhet el első helyezést, így jelentős felelősség hárul az értékelési folyamat résztvevőire. A TDK a felsőoktatási tehetséggondozás kiemelt, hét évtizedes hagyományokkal rendelkező terepe, ahol fiatal kutatók próbálják ki magukat: többségük számára ez az első alkalom, amikor külső szakmai visszajelzést kaphatnak munkájukra, ennek milyensége befolyással lehet pályájukra, a kutatáshoz való viszonyukra. A szerzők elemzésükben az értékelés szerepét és kihívásait vizsgálják az OTDK jelenleg legnagyobb, Közgazdaságtudományi Szekciójának tapasztalatai alapján, az írásbeli bírálatokra fókuszálva. Kiemelik a bírálati folyamat jellemzőit más felsőoktatási, illetve kutatási/publikációs értékelési helyzetekhez képest, megfogalmazzák az értékeléssel kapcsolatos elvárásokat, rámutatnak a főbb kihívásokra és a folyamat fejlesztésének irányaira. A tanulmányok a tehetséggondozáson túlmutatóan a tudományos, oktatói-kutatói pályán előforduló más értékelési szituációk jobbítását is segíthetik.

Kulcsszavak: tehetséggondozás, felsőoktatás, Országos Tudományos Diákköri Konferencia (OTDK), teljesítményértékelés, tudományos munka értékelése

Thousands of students participate in the National Conference of Scientific Students Associations (OTDK) in 16 sections organized by discipline and present papers across a wide range of topics and methodologies. The biennial conferences, which have been held for 70 years, have a competitive nature because only a limited number of papers can win first prize, so the evaluators have a significant responsibility. The OTDK is the first opportunity many young researchers have to receive external feedback on their work. It can therefore influence their attitudes. The authors examine the role of evaluation based on the experience of the OTDK’s Section of Economics by using written reviews. They highlight the characteristics of the evaluation process; examine the expectations of it; and point out the main challenges and directions for development. Beyond talent management, lessons can be learnt that help to improve other assessment procedures in the scientific or higher education sector.

Keywords: evaluation of scientific works, higher education, National Conference of Scientific Students Associations (OTDK), performance evaluation, talent management

Finanszírozás/Funding:

A szerzők a tanulmány elkészítésével összefüggésben nem részesültek pályázati vagy intézményi támogatásban. The authors did not receive any grant or institutional support in relation with the preparation of the study.

Szerzők/Authors:

Dr. Wimmer Ágnes^a (agnes.wimmer@uni-corvinus.hu) egyetemi tanár; Dr. Takácsné Prof. Dr. György Katalin^b (takacsnegyorgy.katalin@kgk.uni-obuda.hu) egyetemi tanár; Dr. Koloszar László^c (koloszar.laszlo@uni-sopron.hu) egyetemi docens; Dr. Mitev Ariel Zoltán^a (ariel.mitev@uni-corvinus.hu) egyetemi docens

^aBudapesti Corvinus Egyetem (Corvinus University of Budapest), Magyarország (Hungary); ^bÓbudai Egyetem (Óbuda University), Magyarország (Hungary); ^cSoproni Egyetem (University of Sopron), Magyarország (Hungary)

A cikk beérkezett: 2021. 07. 28-án, javítva: 2021. 10. 28-án és 2021. 11. 12-én, elfogadva: 2021. 11. 12-én.

The article was received: 28. 07. 2021, revised: 28. 10. 2021 and 12. 11. 2021, accepted: 12. 11. 2021.

A tudományos diákköri (TDK) mozgalom a tehetség-gondozás egyik színtere, a magyar felsőoktatás szer- ves részévé vált az elmúlt hetven évben. A hallgató-mentor kapcsolat abban a közös munkában testesül meg, amely során a hallgatói kíváncsiság, a kérdések felvetése és meg- válaszolása során a diák tanulmányi kötelezettségein túl elmélyed egy témában. Szendrő Péter professzor az Or- szágos Tudományos Diákköri Tanács elnöke megfogal- mazása szerint „*Mióta felsőoktatás létezik, azóta vannak gyümölcsöző mentor–tanítvány kapcsolatok is. Így épült folyamatosan a mindig újabb és újabb tudós nemzedékek sora. A Tudományos Diákköri Konferencia valóban hun- garikum, elsősorban állhatatossága és minőségbiztosítása révén egyedülálló.*” (Szendrő, 2017). A TDK a tudomány- területi sajátosságok érvényesítése mellett intézmények feletti, országosan kiterjedt teret ad a résztvevőknek arra, hogy egymás meghallgatásával, kutatási eredményeik megismerésével, megismertetésével és megvitatásával va- lós konferenciaélményt szerezzenek. Ezzel egyidejűleg a versenyjelleg ösztönzőleg hat mind egyéni, mind intézmé- nyi szinten.

Az első tudományos diákkörök megalakulása hazánk- ban az ötvenes évek elejére tehető, az első intézményi TDK konferenciákat 1951-ben (Cziráki & Szendrő, 2012), az első országos konferenciát 1955-ben rendezték az EL- TE-n (Anderle, 2011; Koósné, 2021). A mozgalom rövid időn belül országossá vált a szervező intézmények és a tudományterületek kiszélesedésével. Kezdetekben évente, 1975-től kétévente kerül megrendezésre az országos kon- ferenciasorozat. A közgazdász-hallgatók eleinte a Társal- dalom- és Természettudományi Szekcióban mutatták be munkáikat, a XI. OTDK-n jelent meg az önálló Közgazda- ságtudományi Szekció (Bakacsi & Zsidi, 2011), mely mára az egyik legnépesebbé vált.

Az évtizedek alatt diákok tízezrei ismerkedtek meg a kutatással, tudományos munkák készítésével és sokan közülük a mai akadémiai és gazdasági élet meghatározó szereplői. A 2021-ben sajtóosan az online térben megren- dezett országos konferenciasorozaton a 16 tudományterü- leti szekcióban közel ötezer pályamunkát mutattak be a hallgatók. Az OTDK-n bemutatott dolgozatok kiválasztás után kerülnek megmértetésre a kétévenként közel 10- 15000 intézményi dolgozat közül. A kutatómunka ered- ményének bemutatása, egymás meghallgatása, a témák megvitatása megadja a konferenciajellegét, ugyanakkor verseny is zajlik, ahol helyezéseket osztanak ki, melyek a karok, intézmények rangsorolásának egyik szempontját is adják.

A Közgazdaságtudományi Szekcióban 2021-ben 53 intézményi egység (kar, intézet, tudományterületi TDK) hallgatói közel hatszáz pályamunkát neveztek, melyek szakmai sokszínűsége remek konferencialehetőséget teremt, mindemellett a verseny és az értékelés szempontjából újra és újra kihívások elé állítja a szervezőket: hogyan lehet összemérni az összemérhetetlent? Elemzésünkben a TDK-munkák értékelésére, elsődlegesen az írásbeli bírál-atokra fókuszálunk, szervezői, oktatói, mentori tapasztal-atok, a szekció bírálati eredményei és hallgatói visz- szajelzések alapján. A hallgatói vélemények egyedülálló

lehetőséget jelentenek arra, hogy a tudományos munkák értékelését az érintettek, az értékelték nézőpontjából is vizsgáljuk: az OTDK-t követően nagyszámú válaszadótól őszinte véleményeket kaphattunk. Az OTDK-n szereplő hallgatók esetében nincs függés – s ennek következtében aggodalom esetleges következmények miatt – az értékelők felé. Mindezek a vélemények hasznos gondolatokkal szolgálhatnak az értékelésről nemcsak az OTDK és a hallgatói tudományos munkák értékelése viszonylatában, hanem más, a tudományos, oktatói-kutatói pályán előforduló ér- tékelési szituációk elemzéséhez és jobbításához is.

A következőkben áttekintjük a hallgatói tudományos diákköri teljesítmények értékelésének sajátosságait más, a felsőoktatásban és a kutatói szférában előforduló értékelé- si helyzetekhez viszonyítva, majd az OTDK-bírálatokkal kapcsolatos elvárások, kihívások, fejlesztési lehetőségek tárgyalása következik a Közgazdaságtudományi Szekció példáján keresztül.

A hallgatói tudományos diákköri teljesítmények értékelésének sajátosságai

A hallgatói teljesítmények értékelése sokféle helyzetben és céllal megjelenik a felsőoktatásban: ilyen maga a felvé- teli folyamat, majd az egyetemi lét során szinte folyamatos az értékelés. A kurzusokon, illetve tanulmányi mérföld- kövek (szigorlatok, szakdolgozat, záróvizsga) alkalmával nyújtott teljesítmények értékelési módja és formája több- féle, a számszerű eredmény (pontszámok, érdemjegy) és a minősítést jelentő kimenet (teljesítés, továbblépési lehető- ség) mellett a fejlesztő célú – írásos és/vagy szóbeli – tar- talmi visszajelzés is fontos szerepet kap. A nem kötelező tanulmányi feladatokhoz kötődő tevékenységekben, így a tehetséggondozási, mentorálási folyamatban még inkább kiemelt szerepe van a konzultációnak, a fejlesztő célú, orientáló visszacsatolásoknak, míg számszerű értékelés nem (feltétlenül) történik. A hallgatói tudományos telje- sítmények értékelésének jellemző helyzetei a versenyek- re, konferenciákra benyújtott pályamunkák – köztük a tudományos diákköri (TDK) dolgozatok – értékelése, de előfordul, hogy egy-egy időszak, vagy a teljes hallgatói életpálya értékelése áll a középpontban, például ösztöndí- jak, pályázatok, kitüntetések (az OTDK-hoz kapcsolódóan a Pro Scientia Aranyérem) odaítélésekor.

A pedagógiai értékelés szerepéről, céljairól, formái- ról rendszerezett áttekintést ad Hercz (2006) a közoktatás példáján. A *minősítési (szelekciós)*, illetve a *diagnosztizá- lási (helyzetfeltárási)* céllal végzett értékelések többféle funkciót betölthetnek, mint például a *fejlesztés, összegzés, tájékoztatás, orientálás*. A helyzetfeltáró mérés például szolgálhat egy innovációs folyamat tervezésének alapjául, összegezheti az addig elért eredményeket, tájékoztatásul szolgálhat különböző érintettek számára. A szerző arra is felhívja a figyelmet, hogy a gyakorlatban igazán tiszta formában ritkán léteznek az egyes funkciók. Az értékelés további fontos jellemzője, hogy kik végzik: az értékelőket jellemezhetjük *szakértelmük* alapján (a laikustól a szak- értőig), aszerint, hogy milyen mértékben részei a tanuló- si-tanítási folyamatnak – e szempontból az értékelés lehet

külső vagy belső, utóbbinak speciális esete az önértékelés (Hercz, 2006). Az értékelők jellemzését árnyalhatja az adott szakterületen, illetve tevékenységben, értékelési formában meglévő tapasztalat, a konkrét értékelési elvárásokkal kapcsolatos tájékozottság, felkészültség stb. Elemzésünkben a tehetséggondozásra és a hallgatói tudományos munkákra fókuszálva láthatjuk, hogy mindezek a célok és funkciók, értékelési jellemzők a felsőoktatásban is jelen vannak.

Hercz (2006) kiemeli, hogy a pedagógiai értékelésben mindig felmerül az *összehasonlítás igénye*. Az értékelés viszonyítási alapja lehet normaorientált (összevetés a többiek teljesítményével), kritériumorientált (valamely előzetes elvárás szerinti), vagy a tanulóhoz viszonyított. Az

értékelés nevelési-oktatási folyamatban betöltött szerepe alapján diagnosztikus, formatív vagy szummatív mérés különböztethető meg. A *diagnosztikus (helyzetfeltáró) mérés* jellemzően a folyamat elején a tervezést segíti. A *szummatív (lezáró-minősítő)* értékelés – jellemzően a tanítási-tanulási folyamat végén – az eredményeket összegzi, rögzíti az elvárások és a tényleges teljesítmény kapcsolatát, következménye lehet a minősítés. A *formatív (fejlesztő)* értékelés a tanulás folyamatában az esetleges hibák feltárására, a fejlesztésre, segítségre irányul. Az értékelésnek ezeken a szerepeken túl további funkciói (ellenőrző, motiváló, orientáló stb.) is lehetnek, s az értékelésben résztvevők ezeknek eltérő szerepet, súlyt adhatnak. Kovácsné Duró (2004) tanárképzésben részt

1. táblázat

Felsőoktatási és tudományos, oktatási-kutatási értékelési helyzetek néhány jellemzője

	Tantervi kurzusok	Szakedolgozat	TDK / OTDK	Értekezés	Szakcikk, konferenciára benyújtott tanulmány
Az értékelési szituáció	Tanulmányi előmenetelhez szükséges, kötelező	Tanulmányok lezárásához szükséges, kötelező	Önként vállalt, tanulmányokon túlmutató pályamunka	Előmenetelhez szükséges, opcionális	Oktatói-kutatói pályán elvárt, önként vállalt, opcionális
Az értékelendők	Kurzus hallgatói	Végzős hallgatók	Jellemzően kezdő kutatók, egyben hallgatók	Előmenetelre pályázó oktatók/kutatók	Jellemzően nem kezdő kutatók
Cél, funkció	Kurzus lezárása, visszajelzés, minősítés	Minősítés, valamint tanulmányok lezárása (oklevél)	Fejlesztő visszajelzés a szerzőknek, tájékoztatás a zsűritagoknak, minősítés a versenyben	Minősítés, előrelépés (oklevél)	Publikációra javasolt közlemények értékelése
Értékelési szempontok	Előzetesen rögzített, az értékelők által alakított	Jellemzően közzétett szempontok	Előzetesen közzétett, központi szempontok	Jellemzően közzétett szempontok	Jellemzően közzétett elvárások
Forma	Érdemjegy, pontszám, esetleg szóbeli vagy írásos visszajelzés	Írásos bírálat, érdemjegy/minősítési javaslat	Írásos bírálat és pontszám	Írásos bírálat, minősítési javaslat	Írásos bírálat, fejlesztési javaslatok, elfogadásra ajánlás
Időzítés	Kötött, félév végi	Képzészáráshoz kötött, szigorú határidő	Konferenciához kötött, tervezhető, előzetesen ütemezett benyújtás és értékelés, szoros határidők	Adott folyamatban elvárt határidő	Cikkeknél általában rugalmasabb benyújtás, különszámoknál, konferencián kötött határidők
Kimenet	Kurzus teljesítése, érdemjegy	oklevél/minősítés elnyerése (nincs létszámkorlát)	továbbjutás, korlátozott számú helyezés adható	oklevél/minősítés elnyerése (nincs létszámkorlát)	Publikáció visszautasítása vagy befogadása (nincs szoros korlát, „sorban állás” lehet)
Értékelők/közreműködők köre	Belső, ismert, oktatási folyamatban résztvevők	Belső és külső	Intézményi TDK-n jellemzően belső, ismert, OTDK-n külső	Belső és külső	Független, anonim
Értékelők szakértelme	A kurzust ismerő oktató	Felkért szakértő(k), szakmai műhelyen belül és/vagy kívül	Felkért szakértők, szakmai műhelyen belül vagy kívül (OTDK)	Felkért szakértők, szakmai műhelyen belül és/vagy kívül	Felkért szakértők
Az értékelő viszonya az értékelési helyzethez	Ismerős helyzet és hallgatók, világos elvárások és viszonyítási alap, ismert szakterület	Tapasztalattól függően ismerős helyzet és személyek, jellemzően szakterülethez kapcsolódó téma	Tapasztalattól függő, kezdő értékelők számára kevésbé ismerős helyzet, a hallgatók szakmai háttere intézményi szinten jellemzően ismert, OTDK-n nem	Tapasztalattól függően ismerős helyzet és személyek, jellemzően szakterülethez kapcsolódó téma	Tapasztalattól függően ismerős helyzet, jellemzően szakterülethez kapcsolódó téma

Forrás: saját szerkesztés

vevő hallgatók körében vizsgálta, hogyan készülnek fel az értékelő szerepre: rámutat, hogy a hallgatók az értékelés személyiséget fejlesztő, motiváló, tehetségfelismerő és -fejlesztő feladatait sorolták fontosabbnak, szemben a minősítő, rangsoroló célokkal. A hagyományos ismeretalapú pedagógiai kultúra túlnyomóan normaorientált összegző minősítéssel működik (Nagy, 2006). A tehetséggondozási folyamatban értelemszerűen a formatív, fejlesztő, a motiváló, orientáló szerepnek kell előtérbe kerülnie ahhoz, hogy betölthesse feladatát.

Mindez kapcsolódik az *oktatás tanulásközpontú megközelítéséhez*. Simándi (2016) a felsőoktatás pedagógiai módszertani kihívásait elemezve a megújulás és a tanulástámogatás kapcsán e megközelítés jellemzőit is tárgyalja, melyben az oktatási folyamat minden fázisában (tervezés, szervezés, megvalósítás, értékelés) a résztvevők tanulási tevékenysége kerül a középpontba, amelyben ők maguk is aktív szerephez jutnak. Kiemeli, hogy e megközelítés *tanulóközpontú* (épít a résztvevők eltérő előzetes tudására, eltérő tanulási igényeire), *tudásközpontú* (problémaközpontú és gyakorlatorientált, a tanulási szituáció aktív), *közösségközpontú* (a tanulási környezet épít az együttműködésre és az egymástól való tanulásra), *az értékelés segítő*, támogató. A tanítás- és tartalomközpontú oktatást a szummatív értékelés jellemzi elsődlegesen, a tanuló- és tanításközpontú megközelítésben emellett a formatív értékelés is egyre hangsúlyosabb szerephez jut, a tanulási folyamat közbeni értékeléssel is elősegítve a tanulás támogatását. Mindez összhangban van a tudományos diákköri mozgalom sajátosságaival és céljaival, ahol hangsúlyos a párbeszédre alapuló mentorálás.

A tudományos diákköri folyamatban történő értékelés sajátossága, hogy az érdemi, fejlesztő visszajelzés mellett megjelenik a minősítő, szummatív értékelés is, melynek kimenete a versenyben való továbbjutás, helyezés elérése. A helyezések elérésének lehetősége ösztönzést is jelent a résztvevőknek, ugyanakkor felveti az objektív összehasonlíthatóság és az értékeléssel kapcsolatos elvárások érvényesülését. A TDK-munkák értékelése rokonságot mutat a különböző oktatási, illetve tudományos előmenetelhez kapcsolódó munkák (szakdolgozat, értekezések), illetve szakcikk, konferenciákra benyújtott tanulmányok értékelésével, azonban számos sajátossággal is bír. Ezek közül emelünk ki néhányat tapasztalataink alapján (1. táblázat).

A TDK-munkák értékelésének fontos jellemzője, hogy *nem kötelező feladathoz* kapcsolódnak és az *értékelési szempontrendszer* (jellemező) előzetesen közzétett. Az értékelést végzők az intézményi konferenciákon általában belső, az adott szakmai műhelyhez kapcsolódó oktatók-kutatók (külső bíráló felkérése itt is lehetséges), míg az OTDK-n – az adott szekció által követett összeférhetlenségi szabályok, szokások szerint – külső, más műhelyekhez tartozó szakértők. Fontos kimeneti jellemző, hogy az OTDK-konferenciákon a kiadható *díjak száma korlátozott* a bemutatott pályamunkák számához igazodóan. Ez erősíti a versenyjellegét, egyben növeli az értékelések jelentőségét, hiszen az írásbeli pontszámok befolyásolják a végeredményt. Míg sok más értékelési helyzetben van

felülbírálati vagy újra-benyújtási opció, az OTDK-n erre nincs lehetőség. További sajátosság, hogy a nevezett dolgozatokat az intézményi TDK-fordulóban már értékelték, az adott intézmény által követett – az OTDK szekcióbírálati szempontrendszerével vélhetően hasonlatos, de nem feltétlenül megegyező – kritériumok szerint. Az OTDK központi felhívása (OTDT, 2021) értelmében az eredeti dolgozatokon – a formai követelményekhez igazításon túl – nem lehet változtatni, így ugyanarra a munkára kapnak a szerzők belső, majd külső értékelést. Sajátos kettős elvárást okoz az értékelésben a konferencia és verseny együttes jelenléte: előbbi a formatív, fejlesztő értékelés, szakmai párbeszéd elvárását, utóbbi a szummatív, minősítő értékelést igényli. Az írásbeli értékelések és pontszámok a szóbeli forduló folyamatában is szerepet kapnak, hiszen a dolgozatokat kevésbé ismerő zsűritagok előzetes tájékozódását is segítik. Az OTDK-ra benyújtott dolgozatok bírálati folyamatában kihívást jelent a pályamunkák nagy száma, sokszínűsége (szakterületek, vizsgált kérdések és alkalmazott módszertan tekintetében egyaránt), a szigorú és szoros ütemezés, melyek megadják a tagozati beosztás, a zsűri kialakítása és a bírálók felkérésének kereteit.

A vizsgálat háttere és módszertana

Az Országos Tudományos Diákköri Konferencia a legnagyobb magyar nyelvű tudományos konferencia, melyen határon túli intézmények képviselői is növekvő számban képviseltetik magukat. Elemzésünkben a 35. OTDK legnagyobb létszámú, Közgazdaságtudományi Szekció írásbeli bírálatát vizsgáljuk. A Soproni Egyetem által – a pandémiás helyzet miatt a virtuális térben – szervezett konferencián 53 felsőoktatási intézményi egység 576 hallgatója 563 dolgozatot mutatott be. 50 szakmai tagozatban 187 díjat ítéltek oda a zsűri. A pályamunkák értékelésében több mint 220 oktató közreműködött, 1147 írásos bírálat készült. Minden munkát két, esetenként három bíráló értékelt. A bírálatokkal kapcsolatos kérdések és a különböző megoldások hatásai nagy mintán figyelhetők meg. Az OTDK-n történő értékelés vizsgálatának fontosságát erősíti, hogy sokaknak ez az első intézményen kívüli visszajelzés a munkájukra, ami lényegi befolyással lehet a kutatáshoz való viszonyukra. A verseny- és konferenciahatások kettőssége szintén olyan sajátosság, mely miatt a tapasztalatok más értékelési rendszerek kialakításakor is értékesek lehetnek.

Vizsgálatunkban a szekció és az OTDT Közgazdaságtudományi Szakmai Bizottsága több ciklusra visszanyúló tapasztalataira építünk. A szerzők mentorként, bírálóként, zsűritagként, TDT-szervezőként és vezetőként, szakmai bizottsági tagként és vezetőként évtizedek óta részesei e tehetséggondozási folyamatnak, így a megállapítások az adatok elemzése mellett személyes tapasztalatainkat és a közreműködő kollégákkal sok éven át folytatott eszmecsere tanulságait is tükrözik. A Közgazdaságtudományi Szakmai Bizottság évekkal ezelőtt indított kezdeményezése az OTDK-folyamattal és a konferenciával, ezen belül kiemelten a bírálatokkal kapcsolatos fejlesztési lehetőségek feltárása, a folyamatok fejlesztése. Több ciklus óta elemezzük a bírálati pontszámokat, vizsgáljuk a jelentős ponteltérések

lehetséges okait, az érintettek (rész vevő hallgatók és közreműködő oktatók) véleményének becsatornázására kérdőív felmérést is készítünk az OTDK-t követően.

Az értékeléssel kapcsolatos kihívásokat a következő kérdések köré szervezve tekintjük át: (1) a tagozati besorolással és a zsűritagok kiválasztásával kapcsolatos kérdések, (2) a bírálókkal kapcsolatos elvárások, különös tekintettel (3) a hallgatók elvárásaira és észlelésére, (4) a tagozatok és az egyes bírálók által adott értékelések jellemzői, (5) a nagy ponteltérések kezelése, (6) a szöveges értékelések és a pontszámok kapcsolata.

A tagozati besorolás és a zsűritagok/bírálók kiválasztásának kihívásai

A Közgazdaságtudományi Szekció több mint egy évtizede, a 2009-ben a Debreceni Egyetemen rendezett XXIX. OTDK óta alapelveként követett gyakorlatában a bírálók egyben a szóbeli forduló zsűritagjai is. Így az értékelők kiválasztásánál speciális kihívás – szemben például szakcikk-ek lektorainak felkérésével –, hogy nem egy-egy konkrét dolgozathoz, hanem *egy-egy szakmai tagozathoz, pályamunkák csoportjához* (8-15 dolgozathoz) kell *szakmailag és módszertanilag hozzáértő, a szakmában elismert, a TDK-folyamatokban jártas, a szoros határidők betartását vállaló zsűritagokat (bírálókat)* felkérni, majd allokálni köztük a dolgozatokat a szekció szakmai-etikai irányelveivel (2018) összhangban. A zsűrik presztízse, összetétele nem csak a bírálói folyamatot befolyásolja: a részt vevő hallgatók számára meghatározó szakmai vélemény lehet a terület tapasztalt és elismert kutatóival való párbeszéd. A szekcióban bírálók több ciklus óta egy – a szakmai bizottság által kialakított, két OTDK közötti évben frissített – bírálói adatbázisból, zsűri-poolból kerülhetnek ki, elvárásként a szakmaiság mellett a TDK/OTDK tapasztalatokat is megfogalmazva.

A tagozati besorolás kiinduló alapja a szekciófelhívásban előzetesen meghirdetett tagozati lista, melyet a beérkezett pályamunkák száma és témái formálnak tovább. Fontos, de nem mindig megvalósítható a *tagozatok tartalmi homogenitására való törekvés*: a pályamunka-portfólió, a tagozati létszámkorlátok (8-15 dolgozat a felhívás szerint), a lebonyolítás rendje (másfél nap a tagozati ülésekre), a megszervezhető tagozatok száma (teremkorlát, informatikai korlátok) is befolyásolnak. Népszerűbb területeken több tagozat is indul, 2021-ben például a marketing és a pénzügyek különböző részterületei, illetve a fenntartható fejlődéshez kapcsolódó témák tették ki a tagozatok harmadát. Jellemzően kevesebb pályamunka születik az elméleti közgazdaságtani, mikro- és makroökonómiai, gazdaságtörténeti témákban. Bizonyos szakterületeken ciklusonként igen változó a létszám, idén például csak egy-egy tagozat indult a számvitel és kontrollig, a gazdaságinformatika és e-business, illetve a termelés-, szolgáltatásmenedzsment és logisztika területein. Néha egy-egy tagozat elindítása csak kompromisszumok árán, határterületek összevonásával lehetséges, ami növeli a tartalmi heterogenitást.

A heterogén tagozatok egy konferencián nem okoznak gondot, látókörbővítő beszélgetésekre, kitekintésre adnak

lehetőséget, ugyanakkor a versenyben nehezítik az értékelést. Az eredmények összevetésében nem csak az eltérő szakterületek, hanem a módszertani sokféleség is kihívást jelent. Óhatatlanul adódnak olyan helyzetek, amikor szakmailag a maga területén kiváló, eltérő módszertanra építő pályamunkák közül kell a zsűrinek kiválasztania az egyetlen első helyezettet. Ekkor nyilvánvalóan felmerül az értékvalasztás akár a kérdésfeltevés, akár a módszertan tekintetében: például egy erős kvantitatív módszertan alkalmazó és egy igényes kvalitatív kutatás összevetésére kényszerül a zsűri, s nem csak értékelnie, hanem választania is kell.

A tagozatkialakítást követi a 3-5 tagú zsűrik összeállítása és a dolgozatok két-két bírálóhoz rendelése. A Közgazdaságtudományi Szekcióban ez ciklusonként százötven-kétszáz bíráló közreműködését jelenti. A kiválasztást elsődlegesen szakmai szempontok alakítják, külön figyelemmel az OTDK-tapasztalatokra, s arra, hogy a zsűri elnöke és társelnöke lehetőség szerint a téma elismert, tapasztalt kutatója-oktatója legyen. A szekció által követett összeférhetlenségi szabály szerint konzulensek nem lehetnek zsűritagok, illetve a tagozatba dolgozatot küldő intézmények oktatói nem lehetnek zsűrielnökök. Utóbbi szabály mellett gyakori, hogy jelentős OTDK-tapasztalatokkal rendelkező, szakmailag elismert vezető oktatók-kutatók nem tölthetnek be elnöki posztot, ezért ők több ciklus óta bevált gyakorlat szerint társelnökként működhetnek közre.

A pályamunkák írásbeli értékelésekor az előzetesen megadott bírálói szempontok szerint két-két bíráló ad értékelést egy több kérdésre tagolt 60 pontos skálán, és ehhez szöveges indoklást, értékelést. Jelentősebb véleményeltérés (15 pont különbség) esetén harmadik bíráló is értékel vagy a bírálók egyeztetnek. Az egységes szempontrendszer fontos támpont a nagy számú, téma és módszertan szempontjából nem homogén tagozatokban szereplő dolgozatok értékelésénél: segítheti, hogy reális és releváns értékelések szülessenek. Bizonyos mértékű szubjektivitás a helyzetből adódóan elkerülhetetlen: eltérhet például a szempontok és a skála értelmezése, a különböző témákban és módszertanokban való jártasság és az azokhoz való kötődés is (a nagyobb jártasság pozitívabb megítélést vagy relatíve szigorúbb értékelést egyaránt okozhat), a bírálók stílusa, (pedagógiai) hozzáállása, az értékelésre fordított/fordítható ideje stb. Mindezek a jellemzők alakítják az értékelési helyzetet és annak eredményét.

A bírálókkal kapcsolatos elvárások

A versenyjellegből adódóan az egyéni értékelések mellett az összehasonlítást, a teljesítmények összevetését is biztosítani kell. A pontszámokban megjelenő eredményeknek önmagukban is „*reálisnak*”, *hitelesnek*, ezen túl a *többi szereplő eredményével releváns módon összevethetőnek* kell lenniük. Ennek kiinduló alapja, de önmagában csak formálisan elegendő feltétele az értékelési szempontok előzetes kidolgozása és közzététele. Az értékelések összehasonlíthatóságát technikailag segítik a bírálói szempontok és skálák, mindemellett ezek alkalmazása is kihívásokat hordoz. Az

értékelők értelmezése, hozzáállása, szakmai és módszertani tapasztalata, szigora, gyakorlata az adott „műfajban” (jelen esetben a kezdő kutatók értékelésében, a TDK munkákkal kapcsolatos elvárásokban) eltérő lehet. További kihívás, hogy az értékelendő munkák tartalmi és módszertani sokszínűsége mellett nem feltétlenül alkalmazható egyszerűen minden szempont egy-egy adott dolgozatra. Félreértelmezések, tévedések is előfordulhatnak az értékelésnél, például félreolvasás vagy valamely feltételezett elvárás (például minimális terjedelem) érvényesítése az értékeléskor, annak ellenére, hogy nincs ilyen rögzített kritérium.

Király László György (1999) kiemeli, hogy a teljesítménymérés és -értékelés csak akkor éri el a kívánt hatást, ha az érintettek el is fogadják hitelesnek a mérést. A TDK-folyamatban a hitelességet szolgálhatja többek között (a) a transzparencia, az értékelési folyamatok és szempontok előzetes közzététele és ezek következetes alkalmazása, (b) az értékelők szakmai, módszertani, mentori hitelessége, elismertsége, (c) a szervezők, a folyamat „minőségbiztosítását” garantáló szervezetek, személyek hitelessége, tapasztalata, hozzáállása.

A TDK elismertsége, hitelessége, sőt közvetve és hosszabb távon a kutatói pálya vonzósága, az utánpótlásnevelés szempontjából is kiemelt jelentőségű a részt vevő hallgatók észlelése. Fontos, hogy az értékeléseket elfogadják, megfelelően megindokoltnak érezzék, méltányosnak, igazságosnak észleljék az érintettek. Ezt befolyásolja többek között (a) az értékelésben résztvevők észlelt – szakmai, emberi – hitelessége, elismertsége, (b) az értékelés

stílusa, alapossága, támogató jellege, (c) a szöveges értékelés és a kapott pontszám észlelt összhangja, (d) a kapott pontszám abszolút nagysága és mások észlelt teljesítményével és eredményével való összevetése, (e) a szóbeli forduló szakmai színvonala, hangulata, (f) a verseny eredményének (helyezések, továbbjutás) észlelt objektivitása, igazságossága, (g) a visszajelzésekhez, eredményekhez, értékeléshez fűzött további (szóbeli) magyarázatok, indoklás, beszélgetések (akár a zsűritagok, bírálók, mentorok, a folyamatban közreműködő oktatók részéről).

A tudományos diákköri munkák értékelésével kapcsolatos hallgatói észlelések

A 35. OTDK Közgazdaságtudományi Szekciójában résztvevők körében az OTDK-t követően végzett kérdőív megkérdezés alapján az adattisztítást követően 246 hallgató (a résztvevők 42,6%-a) véleménye állt rendelkezésünkre.

A szöveges visszajelzések szerint a hallgatók jellemzően elégedettek a bírálatokkal, ha úgy érzik, hogy azok *hasznosak, szakmailag megalapozottak, előremutatóak, visszaigazolják eddigi és segítik további kutatómunkájukat*. Növeli a bírálat elfogadottságát, ha megfelelőnek érzik a *szakmai és emberi hozzáállást*, ha a bírálat *összhangban van az önértékeléssel, reálisnak, korrektnek, kellően megindokoltnak és fejlesztő szándékúnak* érzik. A 2. táblázat ezekre a jellemzőkre mutat példákat a szöveges visszajelzések alapján.

2. táblázat

Az OTDK-dolgozatok bírálataival való elégedettség tényezői a hallgatói vélemények alapján a Közgazdaságtudományi Szekcióban

Szempont	Példa, illusztráció a hallgatói véleményekből
Hasznosság, előremutató szemlélet, ösztönzés	„Hasznos és előremutató, jobbitó javaslatokat tettek a bírálók, ösztönözve a tudományos munka folytatására.” „Előremutató, sokat tanultam belőlük.” „Építő jellegű kritikát fogalmaztak meg.” „Kiemelte azon gyengeségeit és erősségeit dolgozatomnak, melyekre a jövőben építhetek...”
Szakmai megalapozottság	„Teljesen reális és szakmai érvekkel alátámasztott bírálatok”
Értékes, új szempontokat adó észrevételek	„Mindkét bíráló véleményét nagyra becsülöm, s hálás vagyok hozzászólásaiért.” „...olyan dologra is rávilágított, amire én nem is gondoltam”. „...értékes meglátásokat tartalmazott. ...külső szemlélőként értékes meglátásokkal láttak el...”
Visszaigazolja az eddigi munkát	„...visszaigazolásaként szolgált a munka mibenlétéről, ...”
Támponokat ad a folytatáshoz	„...támponokat nyújtott esetleges további kutatási körök bevonásához, új irányzatokhoz.”
Emberi hozzáállás	„Szakmailag és emberileg is korrektek voltak.”
Korrekt, reális, részletes értékelés	„Nagyon részletes, korrekt bírálatokat kaptam. Meg vagyok elégedve.” „Korrekt pontszámokat kaptam, reális megjegyzésekkel.” „Megfelelő kidolgozottságúak és reálisak voltak.” „Reális, építő szakmai értékelések”
Önértékeléssel összhangban van	„Bírálataimmal gyakorlatilag teljesen egyetértettem.” „A kritika nagyjából egybe csengett a saját értékelésemmel, csak 1-2 helyen adtam volna magamnak több/kevesebb pontot.” „A felsorolt megjegyzések mindegyikével egyet tudtam érteni.”

Forrás: saját szerkesztés az OTDT Közgazdaságtudományi Szakmai Bizottság hallgatói kérdőíves megkérdezése (2021) eredményei alapján

A bírálatokkal kapcsolatos esetleges rosszérzések, hiányérzetek – legyen szó akár a folyamatról, akár a bírálók szakértelméről, hozzáállásáról, stílusáról, a bíráló minőségéről – kiemelt figyelmet érdemelnek, hiszen – az OTDK megítélésén túl – kihatnak az értékeltek további szakmai pályafutására, a tudományos pályával, kutatással kapcsolatos hozzáállására is: szárnyakat adhatnak vagy törhetnek le, folytatásra ösztönözhetnek, fejleszhetnek vagy éppen eltántoríthatnak. Kezdő kutatók értékelésekor ez fokozott felelősség – de tegyük hozzá, minden értékelési szituációban az, a tudományos életpálya bármely szakaszában. A következőkben szöveges hallgatói véleményekkel illusztrálva rendszerezük a bírálati folyamattal (3. táblázat), a bírálókkal (4. táblázat), a bírálatokkal (5. táblázat) és a bírálatok egymáshoz való viszonyával (6. táblázat) kapcsolatos kritikus pontokat. Az idézetek észleléseket tükröznek, mindemellett igen fontosak és esetenként előremutató, megfontolásra érdemes javaslatokat tartalmaznak.

lyének megismerésére és a reagálásra való igény is erre utal, s összhangban van a TDK Szendrő (2017) által is megfogalmazott filozófiájával: „*Ez az OTDK egyik varázsa: nemcsak egy nivós verseny, ahol díjakat lehet nyerni, hanem egyben kialakulnak a jövő szakmai kapcsolatai. Diák a diákkal, hallgató a professzorral megtalálhatja a közös hangot.*” A szekció jelenlegi gyakorlatában az írásbeli értékelések anonimek, de a szóbeli fordulóban a zsűritagok „felfedhetik” bírálói kilétüket – amit gyakran meg is tesznek. Az igények egybecsengése a névvel közölt bírálatok felé való elmozdulásra ösztönöz. Az eredeti dolgozatok adott keretek közötti továbbfejlesztésének lehetősége már a szekción túlmutató kérdés, mely megfontolásra érdemes a hallgatói érvek mentén, azonban a verseny jellegre is komoly hatást gyakorolna.

A 4. táblázat a bírálókkal kapcsolatos észlelt problémákat illusztrálja. A hozzáértés hiánya mellett ritkán, de erős rossz érzést okozva merül fel a szakmai vagy módszertani elfogultság észlelése, a bírálók felületes-

3. táblázat

Az OTDK bírálati folyamattal kapcsolatos hallgatói kritikák és észlelt problémák, hiányosságok a Közgazdaságtudományi Szekcióban

Szempont	Példa, illusztráció a hallgatói véleményekből
Nem lehet az intézményi TDK utáni fejlesztéseket beépíteni a dolgozatba	„Egy dolog zavaró számomra a bírálati rendszerben: az intézményi TDK-forduló után kapunk egy bírálatot, amiből azonban hiába tanulunk, módosítani már nem megengedett. Így ugyanazt a dolgozatot adjuk le OTDK-ra, amire aztán értelemszerűen ugyanazt, vagy nagyon hasonló kritikát kapunk.” „Ebben a rendszerben nincs lehetőségünk fejlődni, iterálni a dolgozaton a bírálatok alapján, pedig véleményem szerint emiatt lehetne igazán hasznos az OTDK-n való részvétel.” „...érdemes lenne átgondolni, hogy azok a kutatások, amik egyszer egy TDK-n szerepeltek sokszor fontos és értékes fejlődési íven mennek keresztül a TDK-n kapott visszajelzések alapján a dolgozat leadását követően. ...rossz érzéssel töltött el, hogy egy olyan munkával kellett változtatás nélkül indulnom, ami egy gyengébb, fejletlenebb, hiányosabb verziója annak, ami végül lett belőle és ami úgy érzem érdemesebb egy országos versenyen való megmérettetésre.”
Heterogenitás	„Hatalmas különbség volt a dolgozatok módszertani és szakmai tartalma, megközelítés között. Sok dolgozat nem volt érdemben összevethető.”
Nem ismert a bírálók személye	„Zavaró, hogy nem tudni a bírálók személyét.” „... azzal, hogy nem tüntetik fel a bíráló nevét..., felmentik a felelősségvállalás alól, akár indokolatlanul jól, akár indokolatlanul rosszul értékel.” „... javasolnám, hogy a bíráló nevét fel kelljen tüntetni a bírálatok mellett, ... a szerző meg tudná keresni a bírálót a bővebb kifejtés érdekében.”
Nincs lehetőség válaszra, reagálásra	„Szomorú, hogy a pontszám adott, és esélyem sincs a bírálatokban megfogalmazottakra reagálni...” „(ha) kiderül egy-két megállapítás jogtalansága, az a kutatási munkára adott pontszámon már mit sem változtat.”
Írásbeli értékelés nagy súlya	„... az írásbeli bírálóknak véleményem szerint túl nagy szerep jut a szóbeli fordulóban is. Általában ők azok, akik kérdeznek vagy értékelik a prezentációkat, ezzel gyakorlatilag kicsit köbe vésve az írásbelin kialakult véleményt.”

Forrás: saját szerkesztés az OTDT Közgazdaságtudományi Szakmai Bizottság hallgatói kérdőíves megkérdezése (2021) eredményei alapján

A tudományos munkákra jellemző lektorálási, továbbfejlesztési folyamattal rokon az intézményi TDK-n szerzett tapasztalatok és a bírálatokban szereplő észrevételek adott határidőn belüli beépítésére vonatkozó hallgatói javaslat, mely a konferencia-jelleget is erősítené. A bírálók szemé-

nek észlelt hozzáállása, a támogató, fejlesztő észrevételek hiánya. A szigorúságot jellemzően akkor nehezebbé érzik a hallgatók, ha nem ismert vagy nem reális elvárásokra vonatkozik, vagy nem azonos bánásmódot észlelnek.

A bírálókkal kapcsolatos hallgatói kritikák és észlelt problémák, hiányosságok az OTDK Közgazdaságtudományi Szekciójában

Szempont	Példa, illusztráció a hallgatói véleményekből
Szakmai, módszertani hozzáértése nem megfelelő	„A bírálóim is egészen más területeknek voltak a szakértői, mint amilyenel én foglalkoztam” „Nem veszi ki magát szerencsésen, ha a bírálatból az érződik, hogy a bíráló nem érti a standard módszertant, amit a hallgató alkalmaz” „Az alacsonyabb pontszámot adó bíráló nem értette a dolgozatom végkövetkeztetését és irreálisan alacsony pontszámot adott.”
Szakmai/módszertani elfogultsága	„...kicsit elfogult volt a témában, de szóban megindokolta.” „...kiderült, hogy azért kaptam valószínűleg ennyivel kevesebb pontot, mert a bíráló a kutatás alapfeltevésével nem ért egyet...” „...elsősorban nem a szakmai hiányosságok miatt marasztalta el a dolgozatom, hanem a dolgozatom témája alapján...”
Tartalmi vagy formai felületesség, odafigyelés hiánya	„Mintha a teljes dolgozatot el sem olvasták volna, csak a rezümét” „... időnként nem kapcsolódtak a dolgozat témájához, az abban alkalmazott módszertanhoz. (...) Sok helyesírási hibával, néha értelmezhetetlenül megfogalmazott mondatokkal megírt bírálatok voltak.” „... néhányszor azzal szembesültem, hogy a bírálóknak/zsűrinek nincs elég ideje/kedve/affinitása/ismerete, hogy érdemben hozzászóljon egy-egy kutatáshoz.”
Nem konstruktív, nincs fejlesztési javaslat	„Az egyik bírálatból hiányzott bármilyen konstruktív észrevétel...” „a kiváló munka, 11/12 pont’ eredményből nem tudunk tanulni.” „...nem lettem gazdagabb tőlük és nem adtak iránymutatást, ami alapján tovább lehetne fejleszteni a dolgozatot...”
Túlzott elvárások, szigorúság	„Egyes elvárások teljesítése doktori disszertációnál lenne indokolt.” „talán némely szempontnál a bírálat során megnevezett apró hibák ellenére némely helyen több pont lett levonva, mint amennyi a szöveges értékelésből adódott volna.”

Forrás: saját szerkesztés az OTDT Közgazdaságtudományi Szakmai Bizottság hallgatói kérdőíves megkérdezése (2021) eredményei alapján

A bírálatokkal kapcsolatban problematikusnak tartják (5. táblázat), ha szükséztavúak, túlságosan formálisak, kevés a szakmai vélemény, nem indokolják meg a pontlevonásokat, nincs összhang a szöveges értékelés és a kapott pontok között. Rossz benyomást kelt, ha a bírálat formailag igénytelen vagy bántónak észlelt a stílus, nem érezhető a támogató szándék. A bírálatokról alkotott összképet befolyásolja a kapott bírálatok egybecsen-

gése, összhangja mind a tartalom, mind a pontszámok tekintetében (6. táblázat). Bár a hallgatók felismerik és többségében tudomásul veszik a szubjektivitás elkerülhetetlen jelenlétét, az egymásnak ellentmondó bírálatok megkérdőjelezzik az értékelés hitelességét: melyik a „reális”? Mivel az intézményi TDK-n már értékelt dolgozatokról van szó, az összevetés a korábbi értékelésekkel is felmerül.

Az írásbeli bírálatokkal kapcsolatos hallgatói kritikák és észlelt problémák, hiányosságok az OTDK Közgazdaságtudományi Szekciójában

Szempont	Példa, illusztráció a hallgatói véleményekből
Nem elég részletes, szükséztavú	„Részletesebb bírálatokra számítottam.” „Elég szükséztavúan fogalmaztak a bírálók. Értettem, hogy mi az alapfelvetés, de nem igazán tudtam tanulni belőlük, mert a részletekre már nem tértek ki.”
Indoklás hiánya	„Nem indokolták megfelelően az adott pontszámokat, alig tartalmaztak fejlesztő jellegű kritikát, nem járultak hozzá szakmai fejlődésemhez.” „...sok helyen nem fogalmazta meg a pontlevonás okát.” „... a bíráló nagyon rövid kommentek mellett lepontozza a dolgozatot, amiből a szerző építkezni sem tud és meg sem érti, hogy mi a probléma...”
Formai elemek túlsúlya a szakmaiakkal szemben	„Kevés volt a szakmai elem, szinte csak formai jellegű dolgokat tartalmaztak.” „...szülehetnek olyan bírálatok, amik lényegében darabszámra megvizsgálják, hogy mennyi hivatkozást tartalmaz a dolgozat, hány oldal az irodalmi áttekintés vagy az eredmények kifejtése.”
Stílus, fogalmazásmód	„Az alacsonyabb pontszámot adó bíráló kommentjei szegényesek és hiányosak voltak, levont pontjaira az indoklásokat inkább éreztem cinikusnak, mint szakmainak.”
Összhang hiánya a szöveges értékelés és a pontszám között	„A szöveges értékelés és a pontozás nem volt összhangban.”

Forrás: saját szerkesztés az OTDT Közgazdaságtudományi Szakmai Bizottság hallgatói kérdőíves megkérdezése (2021) eredményei alapján

A bírálatok egymáshoz való viszonyával kapcsolatos hallgatói kritikák és észlelt problémák, hiányosságok az OTDK Közgazdaságtudományi Szekciójában

Kritika, hiányérzet, észlelt probléma	Példa, illusztráció a hallgatói véleményekből
Eltérő szemlélet, hozzáállás	„Nagyon érződött, hogy különböző személyiségű emberek bírálták. A magasabb pontszámú bírálat támogatóbb, segítőkészebb volt. Az alacsonyabb jóval kritikusabb.”
Egymásnak ellentmondó bírálatok	„Olyan volt mintha nem ugyanazt a dolgot olvasták volna.” „Teljes mértékben ellentmondtak egymásnak a bírálók, így az értékelésük összességében hiteltelenség tűnt számomra.” „Ugyanannyi pontot kaptam bírálóimtól, de a bírálatok egymásnak is ellentmondtak. Amit az egyik bírálat kiemelt, a másik elmarasztalt.” „Kicsit irreálisnak tartom, hogy 11 pontos különbség volt a két bírálat között. Azt végképp, hogy a 'Módszertan' részre kaptam egy 12/12-es és egy 6/12-es bírálatot. Ebből nehéz konklúziót levonni.”
Nagy ponteltérés a bírálatok között	„Szerintem nagy a különbség a kettő pontszámom között, és nem vagyok benne biztos, hogy az alacsonyabb pontszámom lett-e volna realisabb tartalma.” „Úgy gondolom, hogy a dolgozatom érdemei a kettő közötti pontszámot indokolnának, de kissé szíven ütött, hogy akár 17 pont múlhat azon, hogy az ember milyen bírálót fog ki.”
Eltérés az intézményi TDK- és OTDK-értékelések között	„Nagy eltérés volt a TDK- és OTDK-pontszámok között.” „Nem tartottam realisnak, hisz ha tényleg ennyire rossz lett volna a dolgozat, szerintem nem értem volna el helyezést az intézményi TDK-n, valamint nem jutottam volna tovább OTDK-ra.”

Forrás: saját szerkesztés az OTDT Közgazdaságtudományi Szakmai Bizottság hallgatói kérdőíves megkérdezése (2021) eredményei alapján

Megfigyelhető, hogy vannak „alapelvárások” a bírálók és bírálatok felé, melyek meglete önmagában nem okoz elégedettséget, de a hiányuk zavaró: pl. hozzáértés, odafigyelés, időbeli pontosság, részletesség, emberi hozzáállás. Más jellemzők inkább alkalmasak arra, hogy elégedettséget okozzanak. Értéket teremtő tényezőként tekintenek a bírálatokra, ha hasznosak, motiválóak, fejlesztést segítőek. A határvonal nem húzható meg élesen e szempontok között, de érezhető a rokonság Herzberg (1987) kéttényezős modelljében szereplő elégedettséget okozó (motivátor), illetve elégedetlenséget kiváltó (higiéniás) tényezőkkel (alkalmazását lásd pl. Takács, Csillag, Kiss & Szilas, 2012; Farkas, Jarjabka, Lóránd & Bálint, 2013; Sipos, 2016).

Visszaulva a konferencia és/vagy verseny kérdésre (Takácsné György, Wimmer & Koloszá, 2021), a konferenciákra jellemző a szakmai párbeszéd és az érdemi, fejlesztő visszajelzések iránti igény erőteljesen megjelenik. A versenyszemlélet erősíti a pontozással kapcsolatos kérdéseket, ugyanakkor a hallgatói visszajelzésekből az látható, hogy többségében nem a számszerű eredmény okozott problémát (bár néhányan jelezték, hogy szigorúnak érezték a bíráló értékelését), hanem sokkal inkább az, ha nincs megfelelő indoklás, valamilyen okból hiteltelenség, megalapozatlannak tűnik a bírálat. Ennek az észlelésnek, mint láthattuk, számos oka lehet, melyet az értékelők szakértelme, hozzáállása egyénileg és egymással összevetve is befolyásol.

Több ciklussal korábban egy időben a Szekció anonim dolgozatokat kért be, ugyanakkor ez nehezen érvényesül: sokszor a téma és a felhasznált források köre is utal a műhelyre, sőt ma már általában egy gyors böngészéssel is személyhez és intézményhez köthető a dolgozatok. Emiatt az elmúlt OTDK-kon (újra) a szerzők és intézményeik nevével szerepelnek a pályamunkák, arra építve, hogy nem csak a bírálók kritikái maradnak kizárólag szakmai alap-

kon, hanem a szerzők is ugyanolyan hitelesnek élik meg ezeket akkor is, ha a bírálati folyamatban látszik a nevük, konzulensük és intézményük. Az elmúlt években végzett kérdőíves megkérdezéseink eredményei alátámasztják ezt (Takácsné György, Koloszá & Wimmer, 2021), s a mostani hallgatói visszajelzések is arra utalnak, hogy e téren nem észleltek problémát a hallgatók, és inkább a névvel vállalt párbeszéd irányába mozdulnának el.

A bírálati folyamat és a bírálatok fejlesztése érdekében érdemes áttekintenünk, melyek a leginkább befolyásolható/fejleszhető, korlátozottan befolyásolható, nem vagy csak nehezen befolyásolható elvárások. Elvárások rögzítésével befolyásolható például a terjedelem, kommunikációval fejleszhető a hozzáállás, az elvárások értelmezése. Korlátozottan alakítható a tagozati besorolás a korábban jelzett kompromisszumkényszer miatt. Nem vagy nehezen kezelhetők a véleménykülönbségek, egyéni jellemzők. A szubjektivitás, véleménykülönbség természetes velejárója a folyamatnak, ez nem szüntethető/szüntetendő meg (értéket is adhat az egyéni látásmód, új nézőpontokra világozhat rá), de a közlés/kommunikáció módjának (stílus, megalapozottság, fejlesztő szemléletmód stb.) meg kell felelnie az elvárásoknak.

Mit mondanak a pontszámok a tagozatokról és a bírálókról?

A Közgazdaságtudományi Szekcióban négy konferencia óta változatlan az írásbeli értékelőlap, s az ezt megelőző konferenciához képest is csak kisebb szerkezeti, formai változások történtek. Az értékelők hat fő pontban adnak részpontszámokat és szöveges értékeléseket: (1) a dolgozat általános értékelése, (2) szakirodalom feldolgozása, (3) módszertan: az adat-, illetve információgyűjtés és -feldolgozás színvonala, (4) eredmények, következtetések, javaslatok (kategóriánként 0-12 pont), valamint (5) formai

követelmények és (6) az összefoglaló (rezümé) értékelése (egyenként 0-6 pont). (Az értékelőlap megtalálható a szekciófelhívás 1. mellékletében.) 2021-ben a bírálók felkérésekor részletes tájékoztató levél segítette a skálák összehangoltabb használatát, a dolgozatok színvonalának egységesebb megítélését, pontszám-kategóriákba történő besorolását.

A bemutatott dolgozatok írásbeli összpontszámának megoszlását a 7. táblázat mutatja. Az átlagos pontszám (két bírálat átlaga) 48,7 pont, a legalacsonyabb 28,5, a legmagasabb a maximális 60 pont volt (ezt egy dolgozat érte el, ezt követően 59,5, valamint 59 pontot további két-két dolgozat kapott). A dolgozatok fele 50 vagy annál több, háromnegyede 45 vagy több pontot kapott. 42 dolgozat

(7,5 százalék) a maximálishoz közeli, 57 vagy annál több ponttal várta a szóbeli fordulót. A pályamunkák közel egyötöde 55 vagy több pontos értékelést kapott.

A pontszámok megoszlása tagozatonként és bírálónként is eltérő. A 8. táblázatban látható, hogy a legmagasabb tagozati átlagpontszámok 52 pont feletti, a legalacsonyabbak 44 pont körüliek voltak, s igen eltérő a minimális és maximális pontszám közötti különbség (terjedelem) és a pontszámok szórása, amit a tagozatokba sorolt dolgozati portfólió eltérő színvonala mellett részben a zsűritagok pontozási szokásai is magyarázhatnak.

A tagozatok felében 0,5-3 pont közötti ponttartományban helyezkedtek el egymáshoz képest az írásbeli értékelés alapján helyzetként kezelhető dolgozatok. A szóbeli előtt

7. táblázat

A 35. OTDK Közgazdaságtudományi Szekciójában bemutatott dolgozatok összpontszámának megoszlása (2021)

Összpontszám	Előfordulás (dolgozat)	Arány	Kumulált előfordulás	Kumulált arány
55-60 pont között	112	19,9%	112	19,9%
50 és 54,5 pont között	172	30,6%	284	50,5%
45 és 49,5 pont között	133	23,6%	417	74,1%
40 és 44,5 pont között	85	15,1%	502	89,2%
35 és 39,5 pont között	40	7,1%	542	96,3%
30 és 34,5 pont között	18	3,2%	560	99,5%
30 pont alatt	3	0,5%	563	100,0%
	563	100,00%		

Forrás: saját szerkesztés a 35. OTDK Közgazdaságtudományi Szekciójának adatai (2021) alapján

8. táblázat

A legmagasabb és legalacsonyabb írásbeli átlagpontszámú tagozatok a 35. OTDK Közgazdaságtudományi Szekciójában

A legmagasabb írásbeli átlagpontszámú tagozatok	Átlag	Minimum	Maximum	Terjedelem	Szórás
Mikro- és makrogazdaságtan	52,4	47,0	58,5	11,5	3,5
Kommunikáció, média	52,4	39,5	59,5	20,0	5,8
Gazdaságtörténet	52,3	46,5	56,5	10,0	3,8
Vállalatgazdaságtan – innováció és vállalkozás	51,9	41,5	57,5	16,0	4,5
Tőke- és pénzpiacok – hazai piacok és módszertani elemzések	51,8	44,5	57,5	13,0	4,0
Pénzügy – vállalati pénzügyek	51,7	44,5	55,5	11,0	3,2
Fenntartható fejlődés – település-környezet	51,3	43,5	55,5	12,0	3,9
Ágazati gazdaságtan – egészségügy	51,1	43,5	57,0	13,5	4,5
Ágazati gazdaságtan – hatások és változások	51,0	37	57,5	20,5	5,5
A legalacsonyabb írásbeli átlagpontszámú tagozatok	Átlag	Minimum	Maximum	Terjedelem	Szórás
Emberierőforrás-gazdálkodás	45,9	31,0	57,5	26,5	7,1
Emberi erőforrás – munkaerőpiaci trendek	45,8	36,5	55,5	19,0	5,7
Világgazdaság – Európai Unió	45,8	35,0	60,0	25,0	8,6
Vezetés és kultúra	45,7	30,5	58,5	28,0	8,4
Turizmus – a turizmus tendenciái	45,7	35,0	53,5	18,5	5,7
Gazdaságpolitika – környezeti és társadalmi fenntarthatóság	45,2	30,0	53,5	23,5	7,0
Turizmus – területfejlesztés és turizmus	44,3	33,5	56,5	23,0	7,4

Forrás: saját szerkesztés a 35. OTDK Közgazdaságtudományi Szekciójának adatai (2021) alapján

első és harmadik helyen állók között legalább 5 pont volt az eltérés 9 tagozatban (18%), a potenciálisan helyezést jelentő helyen állók között 5 pont vagy több volt a különbség 15 tagozatban (32%). A számokat látva azt mondhatnánk, a 40 pontos szóbeli értékelés során a zsűri „összehangolhatják”, szükség esetén korrigálhatják az esetlegesen eltérő hozzáállásból, szigorúságból következő eredményeket, ugyanakkor a hozott pontok és előzetes sorrend pszichológiai hatást is hordozhat, egyfajta horgonyként is működhet.

A Szekcióban összesen 1147 bírálat készült. Jellemzően a 218 zsűritag értékelt, további kilenc bíráló összesen 22 bírálatot készített. Öt bíráló csak egy-egy dolgozatot bírált, 222 bíráló értékelt többet: a bírálók többsége (81%) 5 vagy 6 dolgozatot értékelt, hárman hetet, tíz fő 2-3 bírálatot készített. A több dolgozatot is értékelő bírálók

háromnegyede átlagosan 45 és 55 pont közötti értékelést adott. 18,5 százalék 45 pont alatti, 7,2 százalék (16 bíráló) 55 vagy több pontos átlaggal bír (9. táblázat).

Megnéztük, hogy az írásbeli bírálatok mennyiben határozzák meg a végeredményt az első helyezések esetében (10. és 11. táblázat). (Az OTDK szabályai szerint tagozatonként csak egyetlen első helyezett lehet, a végeredménynél – pontegyezség esetén is – döntést kell hoznia a zsűrinek.) Láthatjuk, hogy a végeredményben első helyezett dolgozatok közel kétharmada (33 dolgozat) az írásbeli értékelések után az első helyen állt. A 10. táblázatban szerepelnek a végeredményben első helyezést elért dolgozatok írásbeli pontszám alapján elért helyezései, az elsőtől eltérő írásbeli helyezéseknél a legmagasabb írásbeli pontszámhoz képesti ponteltérés mértékét is jelöltük.

9. táblázat

A bírálók által adott átlagos összpontszámok megoszlása a 35. OTDK Közgazdaságtudományi Szekciójában (2021)

Bíró által adott átlagpontszám	Előfordulás (bíró)	Arány	Kumulált előfordulás	Kumulált arány
55 vagy felette	16	7,2%	16	7,2%
50 vagy felette, 55 alatt	78	35,1%	94	42,3%
45 vagy felette, 50 alatt	87	39,2%	181	81,5%
40 vagy felette, 45 alatt	36	16,2%	217	97,7%
40 alatt	5	2,3%	222	100,0%
	222	100,0%		

Forrás: saját szerkesztés a 35. OTDK Közgazdaságtudományi Szekciójának adatai (2021) alapján

10. táblázat

A végeredményben első helyezett dolgozatok írásbeli pontszám alapján számított helyezése a 35. OTDK Közgazdaságtudományi Szekciójában

Helyezés az írásbeli pontszám alapján	Végeredményben 1. helyezés	Ponteltérés a legmagasabb írásbeli pontszámhoz képest
1. helyen áll	33 eset	
2. helyen áll	11 eset	2,5 pont: 1 eset 2 pont: 1 eset 1 pont: 2 eset 0,5 pont: 7 eset
3. helyen áll	3 eset	3,5 pont: 1 eset 3 pont: 1 eset 2 pont: 1 eset
4. helyen áll	3 eset	3,5 pont: 1 eset 1 pont: 1 eset

Forrás: saját szerkesztés a 35. OTDK Közgazdaságtudományi Szekciójának adatai (2021) alapján

11. táblázat

Az írásbeli értékelés alapján első helyezett dolgozatok végeredményben elért helyezései a 35. OTDK Közgazdaságtudományi Szekciójában

	Végeredmény				
	1. helyezés	2. helyezés	3. helyezés	Különdíj	Helyezés nélkül
Írásbeli pontszám alapján 1. helyen áll	33 eset	11 eset	4 eset	3 eset	1 eset

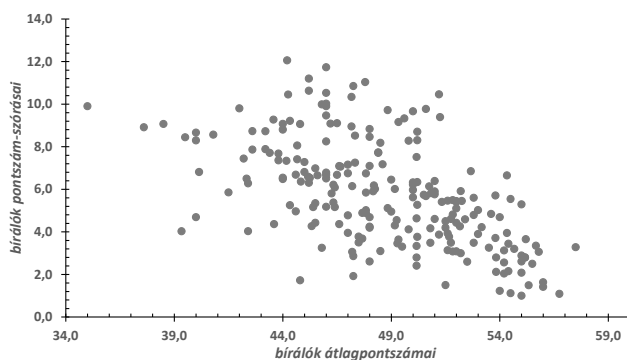
Forrás: saját szerkesztés a 35. OTDK Közgazdaságtudományi Szekciójának adatai (2021) alapján

A 11. táblázatban látható, hogy az írásbeli eredmények alapján első helyezettek végeredményben hányadik helyen végeztek: négy esetben nem értek el helyezést (hároman különdíjjal, egy esetben díj nélkül fejezték be a versenyt).

Az 1. ábrán az egyes bírálók átlagpontszámát és pontszámaik szórását ábrázoltuk. A két jellemző közötti korrelációs együttható értéke: $-0,57797$. Az átlagpontszám növekedése mellett megfigyelhető a szórásértékek egy csökkenő trendje, de adott átlagpontszámoknál is meglehetősen hektikus az egyes bírálók pontjainak a szórása.

1. ábra

A bírálók által adott átlagpontszámok és szórások kapcsolata a 35. OTDK Közgazdaságtudományi Szekciójában

Forrás: saját szerkesztés a 35. OTDK Közgazdaságtudományi Szekciójának adatai (2021) alapján

Az egyes bírálók által adott átlagos pontszámokat tekintve a „listavezető” 52 és 60 pont közötti értékeléseket adott (átlagosan 57,3 pontot) a 60 pontos skálán. A tíz legkevésbé szigorú bíráló körében a legalacsonyabb adott pontszám 48 pont volt, s többen igen kis szórással, szűk terjedelemben pontoztak. A legkevésbé differenciáló bírálók mindössze 3-4 pontos sávban értékelték, 55 és 58, illetve 53 és 57 közötti pontokat osztottak. A lista végén a tíz legszigorúbb (és/vagy gyengébbnek tartott dolgozatokat is értékelő) bíráló átlagos adott pontszáma 38,6 és 40,8 pont közötti volt, az általuk adott legalacsonyabb pontszám 24, de ketten adtak közülük 58 pontot is.

A bírálók tehát láthatóan nem csak „szigorukban” különböznek, hanem eltérő mértékben differenciálnak a dolgozatok között. A kis terjedelemben történő pontozás tulajdonképpen a szóbeli fordulóra bízta a döntést, ugyanakkor kihathat az eredményre, ha eltérő sávban pontozó bírálók találkoznak egy zsűriben. Néhány magas írásbeli pontszám gyakorlatilag determinálhatja a végeredményt, hiszen egy jól prezentált 58-60 pontos dolgozatot nehéz megelőzni. A bírálók által alkalmazott skála, átlagos érték, pontozási sáv attitűdbeli kérdés, de tapasztalat függvénye is. Kezdő bírálóknál előforduló szélsőség lehet a differenciálás hiánya (mindenkinek magas pontszámot ad), de az eltúlzott kritikai szemlélet is.

A bírálatok közötti jelentősebb ponteltérések kezelése

A pontszámok eltérését okozhatja a két bíráló eltérő odafigyelése, az adott témában való személyes szakmai jártassága, tapasztalata. Emiatt akár gyökeresen másként ítélik meg a dolgozat kiinduló premisszáit, konzisztenciáját és így eredményeit. Eltérést okozhat a megadott szempontrendszer alkalmazása, a mindennapi oktatói gyakorlatból eredő személyes szakmai szigor, mindez máshová teheti az értékelők horgonypontjait. Elképzelhető, hogy a bírálók szakmailag hasonlóan ítélik meg ugyanazon dolgozatokat, de az adott pontszámokban jelentős különbségek lehetnek az eltérő horgonypontok miatt.

A nagy ponteltérések az értékelés velejárói, melyeket kezelni szükséges. Ennek legjellemzőbb módja a harmadik bíráló bevonása, melyet részletesen tárgyal Csató (2017a, 2017b), valamint Bakacsi (2017) tudományos vitájában. Részben ezen elemzések alapján a Közgazdaságtudományi Szekcióban már 2017-ben megvizsgáltuk a harmadik bírálatok kezelését. Összesen 47 dolgozatnál (a bemutatott dolgozatok 13,4%-ánál) volt szükség harmadik bírálatra. A következő lehetőségeket vizsgáltuk: (a) a három bírálat átlagát képezzük, (b) a harmadik bírálótól távolabbi pontszám kiesik, (c) a háromból a távolabbi pontszám kiesik, (d) a három bírálat pontszámát súlyozzuk (pl. legkisebb és legnagyobb pontszámot 25%-os, a középsőt 50%-os súllyal beszámítva), (e) csak a harmadik bíráló számít, (f) a távolabbi bíráló kisebb (pl. 20%-os) súllyal számít be, a másik kettő azonos, esetekben 40-40%-kal. Az eredményeket az eredeti két bírálat átlagpontszámához viszonyítottuk. A három bírálat átlagát nézve a 3. bírálat az esetek 78,7%-ában 0-4 pont eltérést okozott a pontátlagban. Ezt a három bírálat súlyozása sem változtatta meg jelentősen, a dolgozatok 68,1%-a (pontszám nagyságtól függő súlyozás), illetve 61,7%-a (egymáshoz képesti viszonytól függő súlyozás) továbbra is ebbe a tartományba esett. A harmadik bírálat által hozott kis változás – figyelembe véve annak erőforrásigényét is –, nem feltétlenül éri meg (s módszertani kérdések is felmerülnek a számításoknál). Csak a harmadik bírálat figyelembevétele éppen ellenkezőleg, 0-tól 20 pontig hozott volna eltéréseket, ugyanakkor az egyszemélyi véleményalkotás nagyfokú volatilitásával nehezen védhető eredményre is juthat. A harmadik bírálattól távolabbi pontszám és a három bírálatból a távolabbi pontszám kiesése a vizsgált 2017-es mintán azonos eredményeket hozott. Az átlagpontszámok a harmadik bírálatok hatására 62%-ban 4-9 pont között, 38%-ban 10-15 pont között módosultak. Bár a két módszer azonos eredményre vezetett az adott mintán, a harmadik bíráló kiemelt szerepét nem indokolja a felkérés módja, nem megoldható kérdéses esetekben az adott téma egy megkérdőjelezhetetlen szakértőjének felkérése: a 3. bíráló felkérése nem szakmailag, hanem sorrendben van később, ezért a szakmai bizottság 2019-ben áttért a két közelebbi bírálat átlagolására.

2021-ben a szakmai bizottság elfogadta a két bíráló közötti egyeztetések lehetőségét a harmadik bíráló felkérése előtt. Ennek előnye a szakmai konzultáció, nézőpon-

tok összevetésének lehetősége, melynek eredményeként a szerzők felé konzisztensebb értékelés születhet. Nem igényel további erőforrás-bevonást szoros határidővel, egy egyébként is leterhelt időszakban. Összesen 75 esetben (a bemutatott dolgozatok 13,3%-a) volt nagy pontszámkülönbség, végül tízszer volt szükséges harmadik bírálat, a többi esetben a bírálók módosították az eredeti pontszámokon. Az egyeztetések 60 százalékában mindkét, 40 százalékában az egyik bíráló módosított, 23 esetben csak 1-2 ponttal, 12 esetben 10 vagy több ponttal. Az összpontszám 36 esetben csökkent, 11 esetben nem változott, 18 esetben nőtt. Az egyeztetéses esetek 55,4%-ában csökkent az átlagpontszám (egy bíráló módosítása esetén 69%-ban, mindkét bíráló módosítása esetén 46%-ban). A tíz harmadik bírálatra utalt eset felében 11 és 16 pont között változott az átlagpontszám, 40%-ában 5 és 10 pont között, egy esetben 21 ponttal. Az egyeztetéses esetek közel négyötödében 0 és 4 pont közötti ponteltérés maradt. Az egyeztetés, mint megoldás kifelé egységesebb – 15 ponton (25%-on) belüli – megítélés felé módosította az értékeléseket, csökkentette az azonnal szükséges harmadik bírálatok számát, ugyanakkor azoknál jóval kisebb pontkiigazítást eredményezve, jellemzően közeledő bírálati pontok mellett, hozzávetőlegesen hasonló átlagértéket adtak ki. A pontszámok csökkenése vagy növekedése mind az egyeztetés, mind a harmadik bíráló bevonása esetén hasonló arányban történt, a 2017-es konferencia adatsora alapján is.

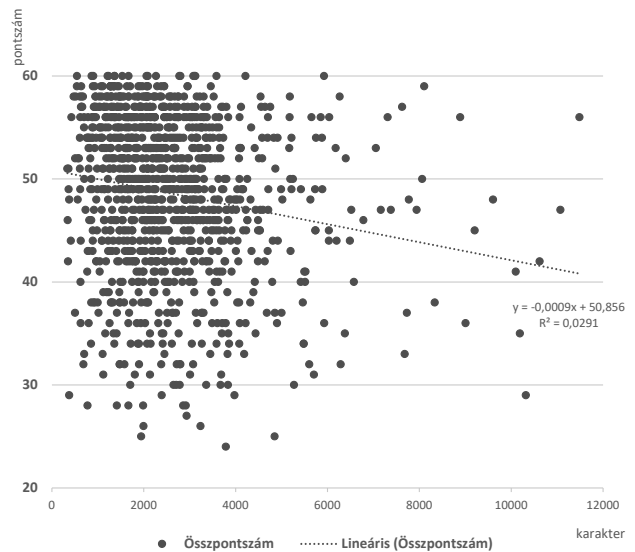
Bírálati pontszámok és szöveges értékelések

Felmerül a kérdés, hogy a bírálatok szöveges terjedelme és az adott pontszámok között megfigyelhető-e összefüggés, például az alacsonyabb pontszámú dolgozatokhoz részletesebb indoklást fűztek-e a bírálók? A Közgazdaságtudományi Szekcióban készült bírálatok idén átlagosan 2580,8 karakter (bő két oldal) hosszúak voltak, viszont igen jelentős a szórás (1468,4 karakter). A legrövidebb bírálat 337, a leghosszabb 11486 karakteres. Az értékelőlapon az általános értékelés (átlagosan 656,1 karakter) és a módszertan blokkja (552,7) volt a leghosszabb, melyet a szakirodalom feldolgozás (479,8) és az eredmények értékelése (448,2) követett. A formai követelmények (253,7) és az összefoglaló (rezümé) értékelésekor (190,4) jóval rövidebbek voltak a bírálók, de mindegyik részt elég nagy szórás jellemzi.

A bírálatok hossza és a pontszám között nem igazolható statisztikai összefüggés ($R^2 = 0,0291$). Nem mondhatjuk tehát, hogy az alacsonyabb pontszámokat részletesebben indokolták volna. A 2. ábrán látható, hogy a magasabb pontszámokhoz is gyakran tartozik részletesebb elemzés (ennek sok oka lehet, előfordulhat, hogy a dolgozatokból idéz a bíráló, vagy kifejt egy általa vitatható kérdést, esetleg részletes javaslatokat tesz a kutatás folytatására). A szöveges bírálatok a terjedelmet és a tartalmat tekintve is további elemzésre érdemesek. Témánk szempontjából leginkább a 2. ábra bal alsó sarkában elhelyezkedő pontok érdekesek, amikor viszonylag alacsony pontszámhoz viszonylag rövid szöveges indoklást fűztek a bírálók: ez kevésbé szolgálja a fejlesztő értékelést, s mint láthattuk, hiányérzetet kelt a hallgatókban.

2. ábra

Bírálati összpontszámok a szöveges indoklások hosszának függvényében a 35. OTDK Közgazdaságtudományi Szekciójában

Forrás: saját szerkesztés a 35. OTDK Közgazdaságtudományi Szekciójának adatai (2021) alapján

Kihívások és válaszok

Összegezve a leírtakat, milyen a jó bírálat/értékelés? Alapos, érdemi visszajelzést ad, véleményét indokolja/illusztrálja, előremutató módon fogalmaz, javaslatokat tesz. Nyitott a téma és a módszertan irányába, szakmailag nem elfogult. Figyelemmel van a bírálati szempontokra, reális elvárásokat fogalmaz meg, érdemi kérdéseket vet fel. Tüköri az értékelő odafigyelését, fejlesztést segítő szándékát, tiszteletteljesen, előremutatóan fogalmaz.

Mindez hogyan segíthető elő? A bírálatokkal kapcsolatos hallgatói visszajelzések egy része egyértelmű *tényekre, mérhető jellemzőkre* vonatkozik (pl. határidő tartása, bírálat terjedelme, ponteltérés), más tényezők *nehezebben mérhető* (szakmaiság, javaslatok, stílus), de ezek is vizsgálhatók (pl. szövegelemzés), s a hiányérzetek, illetve a tehetséggondozásban képviselt értékek mentén megfogalmazhatók elvárások és ajánlások a bírálók felé. A szekciófelhívások rögzítik a bírálati folyamattal kapcsolatos szabályokat (ezzel kapcsolatos kérdéseket emeltünk ki a 12. táblázatban). Ezek eldöntését követően a folyamatban igen fontos a kommunikáció.

Az értékelők előzetes tájékoztatása, útmutatók, szakmai-etikai irányelvek, az előzetesen közétett értékelési szempontok, a skálák és az összpontszám-kategóriák előzetes tartalmi értelmezése, az értékelésben közreműködők közötti kommunikáció, a tapasztalatok megosztása és elemzése csökkenthetik a problémákat. A párbeszéd mind a bírálók, mind a hallgatók és mentoraik felé fontos: az észlelt problémák megbeszélése, a vélemények beépítése, a helyzet indoklása (például a tagozati beosztások kompromisszumaival kapcsolatos beszélgetés) tapasztalataink szerint javítja az észleléseket és az összképet. Konkrét tanulság például, hogy idén – hála a szervezők odafigyelés-

Példák az OTDK bírálati folyamattal kapcsolatos döntési pontokra a Közgazdaságtudományi Szekcióban

Lehetőségek	Előny	Hátrány
Minden dolgozatot 2-2 zsűritag értékkel, csak zsűritagok bírálják	Minden dolgozatot legalább két zsűritag ismer Más intézménybeli oktatók bírálják	Nem ugyanazok a bírálók értékelnek minden munkát
Egy tagozatban ugyanaz a két bíráló értékkeljen minden dolgozatot	Elvben azonos elvárások minden dolgozat felé Más intézménybeli oktatók bírálják	Nagy terhelés a bírálóknak viszonylag rövid határidővel Sokféle szakterület, eltérő hozzáértés Küldő intézmények bírálóinak kizárásával nagyon leszűkül a merítési bázis A bíráló zsűritagok véleménye meghatározó lenne, a nem bíráló zsűritagok kevésbé ismerik a dolgozatokat, ha nem a zsűritagok bírálják, akkor a zsűri nem ismeri a pályamunkát
Zsűritagok és külső szakértők vegyesen bírálják	Minden témához a szűk területtel foglalkozó bíráló kérhető fel A bírálati leterheltség szétoszlik Más intézménybeli oktatók bírálják	A pontok jelentősen szórhatnak, ennek a szóbeli korrekciója nehezebb lehet A dolgozatok egy részét ismeri a zsűri, de nem feltétlenül mindegyiket
Nagy pontkülönbségnél harmadik bíráló, a pontok átlagolása vagy közelebbi pontok figyelembe vétele	A harmadik bíráló nagyobb pontkiigazítást jelent Megjelenik a vélemények megosztottsága	Megjelenik a vélemények megosztottsága Nagy a rövid határidejű újabb bírálatok okozta terhelés Módszertani (pontszámítási) kérdések
Nagy pontkülönbségnél tartalmi egyeztetés a bírálók között, konszenzus keresése	Kifelé egységesebb bírálatok Kisebb a rövid határidejű újabb bírálatok okozta terhelés Lehetőség a ponteltérés okainak feltárására, konzultáció, „realisabb” összkép	A harmadik bírálatához képest kisebb elmozdulást jelent az eredeti két bírálat átlagához képest
Valamennyi dolgozatnál a tartalmi egyeztetés lehetőségének megteremtése a bírálók között	Kifelé még egységesebb bírálatok Az egymás bírálatainak megtekintése utáni módosítási lehetőség egységesebb szemlélet felé vihet	Nagy szervezési nehézséget jelentene egy második, bírálat-módosítási kör beiktatása

Forrás: saját szerkesztés

sének és erőfeszítéseinek – nem volt jellemző a bírálatok kérésére, nem is érkezett ilyen kritika; s a nagy ponteltérések kezelése is jobban működött.

Következtetések és javaslatok

Elemzésünkben a hallgatói tudományos munkák értékelésével kapcsolatos kihívásokat és fejlesztési lehetőségeket vizsgáltuk a hét évtizedes múltira visszatekintő OTDK legnagyobb, Közgazdaságtudományi Szekciójának tapasztalataira építve. Rámutattunk az értékelési helyzet sajátosságaira, melyek egy része a konferencia és a verseny együttes jelenlétéből fakad. A szekcióban több mint ötszáz dolgozathoz készült több mint ezer bírálat nagy mintán történő elemzéseket tesz lehetővé. A téma jelentőségét fokozza, hogy a konferencián/versenyben részt vevő hallgatók, fiatal kutatók többsége számára ez az (egyik) első intézményen kívüli megmérettetés, értékelés, így az eredmények, s még inkább a kapott visszajelzések, azok támogató jellege, észlelt korrektsége hatással van a további tudományos munkával kapcsolatos hozzáállásukra is. Az OTDK-val kapcsolatos hallgatói észlelések becstornázása egyben egyedülálló lehetőség, hogy az értékeltek szempontjából is összegezzük

az értékeléssel kapcsolatos elvárásokat és észleléseket, kritikus pontokat és értéket teremtő jellemzőket. Az itt megfogalmazott elvárások többsége más, a tudományos munkában és az oktatásban jelen lévő értékelésekkel kapcsolatban is releváns.

Az OTDK szervezése során kihívást jelent, hogy szakmai és módszertani szempontból igen sokszínű a résztvevő dolgozatok portfóliója, így az ezekből létrehozott – a legjobb szándék mellett is heterogén – tagozatokhoz kell nagyszámú, hiteles és elismert, a felsőoktatási tehetséggondozási folyamatban jártas, szakmailag és módszertanilag felkészült bírálókat felkérni. A Közgazdaságtudományi Szakmai Bizottsága több ciklussal ez előtt indított kezdeményezése alapján rendszeressé vált a bírálatok elemzése (nagy ponteltérések és lehetséges okai, bírálónkénti és tagozatonkénti pontszámok, pontszámok és szóveges értékelések kapcsolata, hallgatói és oktatói vélemények a bírálatokról és az OTDK egészéről), s ezek folyamányaként fejlődött a bírálati folyamat (zsűri-poolok előzetes kialakítása, a bírálati folyamattal kapcsolatos tudásmegosztás a szakmai bizottság tagjai és az érintettek körében, szakmai és etikai irányelvek megfogalmazása, bírálati útmutató és részletes tájékoztató a bírálóknak szóló felkérőlevélben, közte az értékelőlap-

hoz fűzött magyarázatok, az összpontszám kategorizáló értelmezése, a bírálók közti egyeztetés bevezetése).

Hangsúlyozzuk, az értékelés szakmai, módszertani, pedagógiai és kommunikációs kérdés is egyben. Az értéket teremtő bírálati folyamathoz a zsűritagok szakmai és módszertani felkészültsége alapvető, de önmagában nem elegendő. Első lépésként elengedhetetlen az értékelés céljának tisztázása. Ezt követheti a kritériumok megválasztása, a (közös) értelmezés felé való elmozdulás. A tehetséggondozás céljaival összhangban az értékelés formatív, támogató, fejlődést segítő volta kiemelt fontosságú, mely a hallgatók számára az addigi munkát elismerő, a kritikákat előremutató módon megfogalmazó, kellő részletességgel kifejtett, megindokolt, a fejlődést támogató bírálatokban valósulhat meg. A tudományos diákköri folyamatokkal kapcsolatos tudásmegosztás támpontokat jelenthet a bírálóknak, tulajdonképpen az értékelők felkészítését, „képzését” segíti. Ennek fontos terepe a bírálati folyamattal kapcsolatos rendszeres eszmecsere különböző intézményi és intézményközi fórumokon, a szakmai bizottságban, a TDK-ban tapasztalt bírálók közti beszélgetések.

A hallgatói visszajelzések – nem meglepő, de igen fontos – tanulsága, hogy a szakmán túl kiemelten fontos az értékelés emberi oldala. Az értékelés pszichológiai, pedagógiai szituáció. Az értékelésnek a számszerű eredményen és minősítésen túl tartalmi visszajelzést kell nyújtania. A kommunikáció módja, stílusa, az értékelő hozzáállása befolyásolja a méltányosság/igazságosság észlelését. A hallgatók elvárásai és javaslatok azt jelzik, hogy erős az igény a szakmai párbeszédre, a fejlesztés támogatására, a zsűri mentoráló és szakmai partner szerepének növelésére, a teljes értékű tudományos konferenciára – ami örömteli módon egybevághat a tehetséggondozásban képviselt értékekkel.

A hallgatói tudományos munkák értékelése kapcsán követett törekvések implikációi más tudományos értékelési helyzetekkel, minősítési folyamatokkal kapcsolatban is felmerülnek. A bíráló személye – nemcsak szakmai és módszertani felkészültsége, hanem az értékelés céljairól alkotott képe, a bírálati folyamathoz való hozzáállása, jártassága stb. – más helyzetekben is befolyásolja a kimenetet. A tudományos közösség felelőssége az eszmecsere, az értékelési folyamatokkal kapcsolatos tanulságok megosztása, mely elősegítheti, hogy a tudományos értékelés ne csak szummatív, számokban vagy minősítésben összegző, hanem fejlesztő, értéket teremtő legyen. A 35. OTDK Közgazdaságtudományi Szekció bírálati folyamatának értékelésével, tapasztalatainkkal jobbitó szándékkal ehhez kívánunk hozzájárulni.

Mindezek mellett számos kérdés felmerül a közreműködő oktatók-kutatók kapacitásaival, tehetséggondozási tevékenységeinek elismerésével kapcsolatban is. Míg sok bírálati tevékenység (szakdolgozat, PhD) munkaköri feladatokhoz kapcsolódik, a tudományos diákköri tevékenység önként vállalt feladat, melyet a résztvevők díjazás nélkül végeznek, s ennek kapcsán nem feltétlenül mentesülnek más feladataik alól sem. Fontos, hogy az egyes intézmények és a tudományos közösség elismerje

és támogassa a mentorok, bírálók, zsűritagok, szervezők munkáját, mely a kutatói utánpótlás biztosításában is alapvető.

Elemzésünk folytatásaként tervezzük több OTDK-ra visszamenően a bírálati ponteltérések további statisztikai elemzését és a bírálatok szövegelemzését. A tehetséggondozási folyamatban a konferenciaterjesztés és eredmények értékelése mellett további fontos terület a hallgatói tudományos életpálya értékelése: a Pro Scientia Aranyérem odaítélésekor felmerül például a különböző publikációk és szakmai teljesítmények értékelése, melyet esetenként a tudományterületek eltérő lehetőségeit is figyelembe véve szükséges mérlegelni. Az összemérhetetlen összemérésének dilemmái itt is felmerülnek, az ezekről való diskurzus szintén fontos feladatunk.

Felhasznált irodalom

- Bakacsi, Gy. (2017). Axiómák vagy kritériumok? Replika Csátó László A harmadik bíráló bosszúja, avagy mire jók az axiómák című cikkére. *Magyar Tudomány*, 178(6), 746–751. <http://www.matud.iif.hu/2017/06/16.htm>
- Bakacsi, Gy. & Zsidi, V. (2011). Közgazdaságtudományi Szekció. In Anderle Á. (szerk.), *A magyar tudományos diákköri konferenciák története (1951-2011)* (pp. 257-276). Budapest: OTDT.
- Cziráki Sz. & Szendrő P. (2012). Hat évtized, harminc OTDK – Változatlan célok, növekvő tekintély. *Magyar Tudomány*, 173(2), 235–244. http://epa.oszk.hu/00600/00691/00098/pdf/mtud_2012_02_0235-0244.pdf
- Csátó, L. (2017a). A harmadik bíráló bosszúja, avagy mire jók az axiómák. *Magyar Tudomány*, 178(2), 219-223. <http://www.matud.iif.hu/2017/02/11.htm>
- Csátó, L. (2017b). Reflexiók Bakacsi Gyula vitairatára. *Magyar Tudomány*, 178(6), 751–754. http://epa.oszk.hu/00600/00691/00165/pdf/EPA00691_mtud_2017_06_752-754.pdf
- Farkas, F., Jarjabka, Á., Lóránd, B. & Bálint, B. (2013). Munkahelyi motivációk Magyarországon 2013-ban. *Vezetéstudomány*, 44(10), 12–23. <https://doi.org/10.14267/VEZTUD.2013.10.02>
- Hercz, M. (2007). A pedagógiai értékelés gyakorlata. In Bábosik I., & Torgyik J. (szerk.), *Pedagógusmesterség az Európai Unióban* (pp. 191-215). Budapest: Eötvös József Könyvkiadó.
- Herzberg, F. (1987). One more time: How do you motivate employees? *Harvard Business Review*, 65(5), 109–120. <https://hbr.org/2003/01/one-more-time-how-do-you-motivate-employees>
- Király, L. Gy. (1999). Teljesítménymérés és -értékelés a közigazgatásban. *Vezetéstudomány*, 30(7-8), 2-18.
- Kovácsné Duró, A. (2004). Tanár szakos egyetemi hallgatók értékelési tudása és kompetenciái. *Magyar Pedagógia*, 104(2), 203-224. http://www.magyarpedagogia.hu/document/Kovacsne%20Duro_MP1042.pdf
- Koósné Török, E. (szerk.) (2021). *A TDK vonzásában – 7 évtized*, 35 OTDK. Budapest: Akadémiai Kiadó.

- Nagy, J. (2006). A korrekt értékelés alapjai. *Iskolakultúra*, 16(12), 83-98. http://real.mtak.hu/57254/1/EPA00011_iskolakultura_2006_12_083-098.pdf
- OTDT Közgazdaságtudományi Szakmai Bizottsága (2018). *Szakmai és etikai irányelvek*. https://otdt.hu/upload/files/1580112931_Szakmai_es_etikai_iranyelvek.pdf
- OTDT Közgazdaságtudományi Szakmai Bizottsága (2021). *Hallgatói elégedettségi felmérés*. (nem publikált bizottsági anyag)
- OTDT (2021a). *Központi felhívás*. <https://otdk.hu/otdk/kozponti-felhivas>
- OTDT (2021b). *A Közgazdaságtudományi Szekció felhívása*. <https://otdk.hu/szekcio-felhivasok/kozgazdasagtudomanyi-szekcio>
- Simándi, Sz. (2016). A felsőoktatás pedagógiai-andragógiai módszertani kihívásai. In Fodorné, Tóth K. (szerk.), *Tudás, Társadalom, Felelősség – Felsőoktatás és társadalmi felelősség: tudástranszfer partnerségi akciókban és elkötelezettségben* (pp. 95-103). Budapest: MELLearn Felsőoktatási Hálózat az Életen Át Tartó Tanulásért Egyesület. http://melllearn.hu/wp-content/uploads/2015/06/melllearn_kotet_2016.pdf
- Sipos, N. (2016). A munkaelégedettség Herzberg-modelljének továbbfejlesztése a Frissdiplomások 2011-2014 adatbázisok alapján. *Vezetéstudomány*, 47(12), 97-108. <https://doi.org/10.14267/VEZTUD.2016.12.09>
- Takács, S., Csillag, S., Kiss, Cs. & Szilas R. (2012). Még egyszer a motivációról, avagy „hogyan ösztönözzük alkalmazottainkat itt és most?” *Vezetéstudomány*, 43(2) 2–17. <https://doi.org/10.14267/VEZTUD.2012.02.01>
- Takácsné György, K. (2021). *Konferenciázáró értékelés a 35. OTDK Közgazdaságtudományi szekciójáról*. OTDT Közgazdaságtudományi Szakmai Bizottsága (belső anyag).
- Takácsné György, K., Koloszar, L. & Wimmer, Á. (2021). Tehetség gondozás a tudományos diákköri mozgalom keretében – Hallgatói vélemények a Közgazdaságtudományi Szekcióban. *Magyar Tudomány*, 182(4), 527-540. <https://doi.org/10.1556/2065.182.2021.4.8>
- Interjú Szendrő Péterrel, az OTDT elnökével (2017). *Hungarikum a felsőfokú tehetség gondozásában*. <https://tehetseg.hu/aktualis-interjuk/hungarikum-felfok-felsofoku-tehetseg-gondozasban>